

Praktikovanje filozofije ili Lijenost uma

Pitanje koje tretira ovaj esej je: Da li smo izgubili produktivan način razmišljanja, ili, kako kaže Slavoj Žižek, da li smo izgubili djelatno mišljenje i ušli u šablon i imitaciju – konfekcijsko razmišljanje? Da li je konfekcijsko razmišljanje pokazatelj lijenosti uma? Da li se konfekcijskim razmišljanjem može mijenjati stvarnost ili je to začarani krug **istog**? Da li konfekcijsko razmišljanje može biti osnov naše tranzicije? Nažalost, Crna Gora počinje sve više da liči na „rent a brain“ destinaciju!

Da li je bilo neko vrijeme slično današnjem kada je u pitanju knjiga? Da li se nekada više pisalo, a manje čitalo? Da li je ikada bilo više informacija, a manje ideja i manje razumijevanja stvarnosti?

Knjiga je uvijek asocijacija za nešto teorijsko, filozofsko. Kome u svijetu materijalnosti, vladavine novca treba filozofija? Kome treba knjiga, odnosno filozofija u vladavini „zdravog razuma“ politike?

A šta je filozofija? Shvatanje ideje stvarnosti! Tumačenje stvarnosti! Ulazak u suštinu! Potraga za esencijom! Razumijevanje procesa! Odnosno, to je aktivnost uma! Lijek protiv lijenosti uma!

Ako je ovo filozofija kome trebaju njeni „proizvodi“? Ko da razbija glavu da bi došao do neke idejne suštine svijeta ili događaja oko nas? Zar nije dovoljno govoriti o pojavnosti, vidjeti pojavnost, tu fizičku i vidljivu stranu stvarnosti i razumjeti stvarnost?

Zar mnogi naši današnji „nosioci intelektualne ideje“ ne pokazuju da su kod sebe „ukinuli“ razliku između suštine i pojave! Kod njih - pojavnost je suština! Suština je ono što vidim, pipam, čujem! Suština je ono što se servira, a ne ono što se domišlja! Suština je ono što serviraju mediji, političari, nadrieksperti. Davno je rečeno, da tamo gdje se suština i pojava poklope – nauka i filozofija nisu potrebne! Nažalost, tamo je i napredak ugrožen!

Da li ovo znači da je filozofija samo za filozofe, mudrace, daleko od života?

Da li ovo znači da filozofija, odnosno ideje, nisu za rješavanje svakodnevnih problema?

Ipak, da li filozofi treba da **objašnjavaju** ili da **mijenjaju** svijet?

Iako nisam studirao čistu filozofiju, decenijama proučavam knjige i članke iz ove oblasti, slušao sam više predavanja iz filozofije na Beogradskom univerzitetu i LSE-u, a kao mladi asistent pohađao na MGU „Lomonosov“ kurseve iz filozofije i psihologije, kao i na Univerzitetu u Edinburgu (Škotska). Posebno me je privlačila i privlači Ekonomska filozofija, filozofija ekonomskih ideja. Na Ekonomskom fakultetu sam prije desetak godina utemeljio predmet Ekonomska filozofija, koji su studenti strasno prihvatili, bez obzira što je nastava izvođena ili u holu fakulteta (bez stolica, table i sl.) ili u prirodi (Duklja, izvor Zete, Plavnica, Gospa od Škrpjela,...). Na mene je veliki uticaj imao profesor Gluščević, koji je važio za filozofa među ekonomistima. I sam sam dobio taj epitet, katkada i kao kritiku. Za

mnoge praktične svrhe me je privukla knjiga Lu Marinofa „Platon, ne prozak“ (*prozak* je pilula). Odnosno, to je knjiga koja govori o primjeni drevne mudrosti u rješavanju svakodnevnih problema.

Pitao sam se što je filozofija za autora ove knjige. Odgovor sam našao među komentarima povodom objavljivanja ove knjige. Za Marinofa filozofija je **intelektualni slatkiš**, nešto što se može koristiti svakog dana, u svakoj prilici.

Uz to, drevni mislioci su opisivali filozofiju, kao lijek za dušu! Inače Lu Marinof je osnivač i predsjednik Američkog udruženja praktičara filozofske terapije i profesor filozofije na City College-u u Nju Jorku.

On je nosilac ideje filozofskih savjetovališta!

Filozofsko savjetovalište?

Zar odmah nije pitanje: Čemu bi vas filozof mogao savjetovati? To je slično kao kada filozofski (konceptualno) obradite neki ekonomski problem, a naručilac vas pita: a šta je ovdje rješenje? Ovo nije praktično! Ovo je „suva teorija“ i filozofija! Više se traže uputstva za korišćenje (npr. kao kod već mašine) nego pomoć u razumijevanju ideje, konteksta, situacije, procesa,...

Zar se u savjetovalište ne ide kada imate neki problem, duševni ili zdravstvene prirode, svejedno? Da li postoji bolest uma?

Ako ta bolest uma postoji, da li je za očekivati da postoji i neko savjetovalište za njeno liječenje? Što je lijek za bolest uma?

„A što se tiče bolesti uma, protiv njih je jedino filozofija obezbijedila lijek, pa se u tom pogledu s pravom smatra medicinom uma!“, rekao je davno Epikur.

Zar za bolest uma nije psihoanaliza, zar takvima nije potrebna psihoterapija? „Za razliku od tradicionalne psihoterapije, u slučaju filozofskog savjetovanja fokus je na sadašnjosti – uz pogled u budućnost – prije nego na okolnosti što je nekada bilo.“ (Marinof).

Marinof uzima partiju šaha da ukaže na razliku između psihoterapeuta i filozofskog pristupa savjetovanju.

„Zamislite da ste u središnjici partije šaha i da ste upravo povukli potez. Što će vas pitati psihoterapeut, a šta filozof?“, pita nas Marinof. Psihoterapeut će pitati „šta vas je navelo da povučete taj potez?“... „Pa, želio sam da osvojim topa!“. Psihoterapeut će postaviti još mnoga pitanja, da bi negdje u biografiji, djetinjstvu i životu igrača pronašao neku emociju ili događaj koji će potvrditi njegovu pretpostavku o agresivnosti! Time se i objašnjava potez zašto je uzet top!

Filozofski savjetnik će pitati: „Kakvo značenje, svrhu ili vrijednost će imati ovaj potez sada za vas?“ i „Kako to može uticati na vaš budući potez?“ ili „Kako ocijenjujete ukupnu poziciju u igri i kako bi je mogli poboljšati?“. Znači, filozof ne posmatra poziciju kao posljedicu nekog prethodnog uzroka, već kao nešto što ima značaja u sadašnjem kontekstu igre i takođe kao uzrok nekih budućih posljedica!

Na šta sam želio da ukažem navodeći Marinofa, a u kontekstu neke današnje, **tranzicione partije šaha**?

Da li smo mi danas, na svakodnevnoj medijskoj i političkoj sceni pod uticajem psihoterapije ili filozofije odnosno logike shvatanja svijeta jednih ili drugih? Razumije se, stvarnost nije crno-bijela! Ali, pitanje je što ipak u stvarnosti dinamički preovladava: kopanje po prošlosti ili istraživanje budućnosti?

Otuda, nekoliko pitanja i karakteristika naše stvarnosti:

- a) Da li danas preovladavaju „recepti i terapije“ zasnovane na otkrivanju jednostavnih uzroka zašto nam se nešto danas možda dešava? Da li je izlaz iz današnjeg stanja u determinizmu uzroka iz prošlosti?

Da li je uljepšana, korigovana prošlost rješenje za našu budućnost?

Da li možda izlaz ipak treba tražiti u terapiji koja je zasnovana na dijalogu, u samoj **razmjeni ideja**?

Da li je tranziciona promjena više pod uticajem promjena uzroka iz prošlosti, ili u novim idejama i sagledavanju njihovih posljedica u budućnosti.

Tačno je da ako nam je upao kamen u cipelu i to nam stvara bol moramo stati i taj kamen izbaciti iz cipele! Za to nam ne treba filozofija!

Ali, da li je to dovoljno da znamo odgovoriti na pitanje: kuda sada da idem? Ali, za ovo nam treba filozofija!

- b) Da li da samo objašnjavamo šta se dešavalo (u prošlosti, npr. u ekonomiji), ali bez pogleda u budućnost? Da li se i prošlost može objasniti ako nemamo u sebi ili društvu reflektor budućnosti? Da li je oživjeli šablon prošlosti istinski i zdrav način za razvoj u budućnosti? Da li nam je za uspjeh tranzicije važnije stalno objašnjavanje prošlosti ili nam je potrebno istraživanje budućnosti? Da li nam je potrebno samo **objašnjenje** ili i **istraživanje**? Da li i dalje vjerujemo da postoji determinizam uzrok-posljedica? Zar ne postoji nešto što se npr. može nazvati kontekst? Splet okolnosti? Nešto ne-uzročno, ne-svjesno, sinergija cjeline djelova...
- c) Da li je cjelishodnije živjeti sopstveni život danas i ubuduće, nego bez prestanka iskopavati njegove korijene? Šta se dešava sa biljkom ako se stalno kopa njen korijen? Zašto stalno tražiti lijekove za liječenje prošlosti u životu pojedinca ili društva, svejedno. Prošlost se ne može promijeniti! Ono što je bilo – zauvijek je bilo! Život nije bolest, sem ako stalno želite da liječite svoju prošlost!

Upravo filozofsko razumijevanje svijeta polazi od ovog stava i pomaže ljudima da razviju **produktivan pogled na svijet**. Samo produktivan pogled na svijet može biti sveobuhvatni plan za svakodnevno djelovanje, za svakodnevne aktivnosti. Kako nešto stvoriti?! Kako poboljšati?! Kako inovirati?! Kako mijenjati sebe i okolnosti sada i u budućnosti?!... Kako biti kreativan? Kako biti neko? Kako biti ličnost?...

Znači, ključno pitanje je da li se može mijenjati stvarnost, ako se ne razumije njena **idejna supstanca**? Kako da se razumije ta „volja za smislom života“? Da li je dovoljno mehaničko uočavanje uzroka, da bi se stvarnost razumjela? Da li je važan i holističko-organski pristup, koji podrazumijeva razumijevanje ideje? Da li je dovoljno da kada nam auto stane konstatujemo da je uzrok: motor ne radi! Broj „eksperata“ koji znaju zašto auto stoji (jer ne radi motor) je jednak broju normalnih građana u jednoj zemlji. Broj onih koji misle da ga mogu popraviti, a da ranije nikada to nisu probali, takođe nije mali! Koliko je tek mali broj onih koji imaju **ideju i znanje** kako motor radi i kako da se to popravi.

Mehanicizam, šabloniziranje javnog mnjenja svakako nije samo fenomen Crne Gore. To postaje i globalni problem! Ali, to što je neko drugi bolestan neće izliječiti našu bolest!

Potrebne su ideje! Potrebno je razumijevanje i razvijanje nevidljivih procesa! Potreban je cjelovitiji pristup tumačenju stvarnosti! Stvarnost se mijenja samo cjelovito i evolutivno – **procesno!** Kao što se raste ili stari!

Kako otvoriti procese; kako ih podstaći, to je ključ napretka, a ne kopanje za uzrocima iz prošlosti! Nije dovoljno **objašnjenje!** Potrebno je **istraživanje!** Nije dobro da se u Crnoj Gori sve više umjesto „**rent a car**“, razvija „**rent a brain**“. Kad tad ćete ostati bez rentirane pameti! Razvoj traži da se misli svojom glavom, a ne tuđom!

Zar na „rent a brain“ ne liče argumenti na javnoj sceni protiv npr. razvoja energetike, prostornog plana, itd. Pozivanje na pamet stranih eksperata, a ne na svoju; pozivanje na evropske standarde, iako oni koji se na njih pozivaju sami ne razumiju te standarde, prijetnje Evropskom unijom, kojom oni koji prijete dokazuju sopstvenu infantilizam (Djeca govore „Vidjećeš kad se vrati majka – izbiće te!“).

Na dijelu javne scene je **nadmena nesposobnost!** Nadmenost je uvijek nedostatak razumijevanja ideja, a nesposobnost je rezultat idejne impotentnosti!

Zar su **ekonomske slobode** moguće tamo gdje su nove ideje rijetkost, odnosno gdje se na nove ideje gleda sa odbojnošću?

Npr. ideja mikrodržave! Koliko je ljudi koji su njeni kritičari razumjelo ovu ideju? „Nadmena nesposobnost“ je odbacila ovu ideju sa „gordom ignorancijom“! Ili ideja EURA! Koliko kritičara ekonomskog sistema razumije ovu ideju? Kako razumjeti ideju ekonomskog sistema koji se gradi u Crnoj Gori, ako se ne razumije ideja EURA? Zar je onda čudo da i „nadmena nesposobnost“ kaže da ekonomske reforme nisu ni počele? Za njih promjena svojinskog modela (od 100% državne svojine danas ima 85% privatne) i novca (umjesto dinara – EURO) nije korjenita reforma! Za njih su radikalne reforme samo povećanje otimanja od biznisa – povećanje budžeta! Zar je moguće da se toliko ne razumije ideja EU – upravo kod „njih“ vrlih zagovornika! Inače, da je drugačije, zašto bi bili za zatvaranje crnogorske ekonomije i protekcionizam?

Kada bi se razumjela stvarnost, onda „nadmena nesposobnost“ ne bi govorila o katastrofalnoj ekonomskoj situaciji, ako znamo da preko 40.000 ljudi izvan Crne Gore dolazi u Crnu Goru da

radi! Zašto bi dolazili u zemlju koja je ekonomski propala? Zašto toliko osiromašeni građani ne žele da rade, već otvaraju prostor strancima? Kako može biti katastrofalna ekonomska situacija u zemlji koja je među prvima u Evropi po stranim investicijama po glavi stanovnika? Kako da uloženi strani kapital obezbijedi vraćanje „profita“ u takvoj „propaloj“ ekonomiji? Kada bi „nadmenjaci“ razumjeli stvarnost, onda bi shvatali da oni samo svojom bezidejnošću i neproduktivnim pogledom na svijet katastrofalno usporavaju ekonomski rast i promjene u Crnoj Gori!

Ideja je svjetlost! Što je dublja i okrenuta budućnosti, i u skladu sa dinamikom (evolucijom) procesa, ona teži širenju svjetlosti! Zašto **proizvođači svijeća** traže da je sve oko njih mrak? Tada i njihova neubjedljiva i nepostojana svjetlost izgleda kao veliko prosvjetljenje! Radi sopstvenog prosvjetljenja treba sve ocrniti i umračiti! Samo u takvim uslovima „nadmena nesposobnost“ zrači! Zar je onda čudno da je, po njima, sve u Crnoj Gori katastrofa, bijeda i mrak?!

Zašto se toliko – svjesno ili nesvjesno – insistira na tzv. biheviorizmu, uslovljenom ponašanju? Zapravo, na ljude – građane se gleda kao na mašine, koje mogu biti programirane na svaku vrstu željene reakcije – potrebno je samo da dođe neko i upotrijebi pravi stimulans (aktiviranje tzv. Pavlovljevog refleksa). Da li razmišljanje o čovjeku kao stvorenju koje na predvidljiv način reaguje na date stimulanse ne umanjuje našu ljudskost? Zar se tako ne zamagljuje naša psiha? Zar mi kao ljudska bića nemamo nešto više od tog Pavlovljevog mehanizma uslovljavanja (političko uslovljavanje i liči Pavlovljevom mehanizmu: ako glasaš, dobićeš...) ? Ipak su naši životi nešto više od tih „stimulansa“ ili **skupa reakcija**. Gdje je **naša akcija**? Ne može se sve ono što radimo svesti na postupanje ljudi radi dobijanja nagrade ili izbjegavanja kazne! Ne može nam se život svesti na distancu između štapa i šargarepe! Da li postoji i nešto što nije samo stimulans?

Otuda i pitanje da li je gola **borba za vlast** dovoljna za objašnjenje stvarnosti? Ali još više, da li je dovoljna za mijenjanje stvarnosti? Zar svi „borci za vlast“, kao jedinom idejom manje-više, prije ili kasnije ne liče jedni na druge? Ulazi se u začarani krug vlasti!

Da li možda postoji i „**volja za smislom**“, kako ističe Viktor Frankl? To je, po Franklu, nešto dublje u čovjeku, do čega se teško dolazi, bilo kakvim medicinskim i psihološkim tretmanom. Da li možda praktikovanje filozofije može da uđe u te dubine? Svakako, da! Nažalost, u velikom smo intelektualnom plićaku!